

Franc Dobovičnik

PRAVNA IN POSLOVNA SPOSOBNOST, SKRBNIŠTVO TER VAROVANJE ČLOVEKOVIH PRAVIC

Uvod:

Po 1. odst. 14. člena Ustave Republike Slovenije / Ur. list RS, št. 33, 1991/, so v Sloveniji vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično in drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino.

Ta določba ustave torej pomeni, da so v skladu z 2. odst. 14. člena ustave pred zakonom enake tudi tiste fizične osebe, ki so pravno in poslovno sposobne, kakor tudi tiste osebe, ki zaradi različnih osebnih okoliščin niso poslovno sposobne.

Po splošnih načelih našega civilnega prava namreč civilna osebnost pomeni, da ima človek kot posameznik (fizična oseba) pravno sposobnost, nadalje pa tudi sposobnost za dejanja (voljna sposobnost), kar vključuje poslovno in krivdno (deliktno) sposobnost. Enoten pojem, ki zajema pravno sposobnost in sposobnost za dejanja, opredeljuje pojem osebne sposobnosti.

Pravna sposobnost:

Pravna sposobnost pomeni biti subjekt pravic in obveznosti. Za fizične osebe - posameznike - velja v našem pravu načelo splošne in enake pravne sposobnosti. Pravna sposobnost nastane z otrokovim rojstvom, preneha pa ta sposobnost s smrtjo fizične osebe.

Po našem pravu ima torej vsaka fizična oseba, torej vsak posameznik splošno pravno sposobnost. Nekateri zakoni pa opredeljujejo še posebne pravne sposobnosti, kot npr.: oporočna sposobnost po zakonu o dedovanju, avtorskopravna sposobnost po zakonu o avtorski pravici in sposobnost priznanja očetovstva po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih.

Poslovna sposobnost:

Poslovna sposobnost (sposobnost za dejanja) je sposobnost osebe, da samostojno sklepa pravne posle in da sama pridobiva pravice in prevzema tudi obveznosti.

Po našem pravu se poslovna sposobnost pridobi s polnoletnostjo, to je z izpolnjenim 18. letom starosti.

Pred izpolnjenim 18. letom starosti, postane mladostnik poslovno sposoben po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih s sklenitvijo zakonske zveze. Gre za pridobitev poslovne sposobnosti po samem zakonu pri mladoletniku, ki postane roditelj, če so zato podani utemeljeni razlogi (gre za pridobitev poslovne sposobnosti po odločbi sodišča).

Naše pravo pa prav tako pozna primere, ko mladoletnik kljub izpolnjenemu 18. letu starosti ne postane poslovno sposoben. To je takrat, ko pristojno sodišče v postopku za podaljšanje roditeljske pravice v smislu zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih ugotovi, da mladoletnik zaradi telesne ali duševne prizadetosti ni sposoben skrbeti zase, za svoje pravice in druge pravne koristi. Po našem pravu se torej poslovna sposobnost pridobi z izpolnjenim 18. letom starosti in lahko takšna oseba samostojno sklepa pravne posle, pridobiva pravice in v skladu s sklenjenimi pogodbami prevzema tudi obveznosti.

Zaradi varstva pravic in interesov tako prizadetih fizičnih oseb, kakor tudi zaradi varnosti pravnega prometa, so po našem pravu predvideni posebni postopki, v katerih se ugotavlja stanje voljne nesposobnosti. Pravna posledica pravnomočne sodne odločitve o ugotovljeni voljni nesposobnosti, je splošna poslovna nesposobnost fizične osebe.

Do pravnega položaja, v katerem polnoletna oseba nima poslovne sposobnosti, vodita dva postopka, in sicer že omenjeni postopek za podaljšanje roditeljske pravice po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, in postopek za odvzem poslovne sposobnosti po zakonu o nepravdnem postopku.

Skrbnišтво za osebe, ki jim je odvzeta poslovna sposobnost

Ko je odločba pristojnega sodišča o odvzemu poslovne sposobnosti pravnomočna, je treba takšno fizično osebo postaviti pod skrbništvo in ji določiti oskrbnika, ki takšno osebo zastopa pri sklepanju pravnih poslov in tudi sicer skrbi za zavarovanje njenih pravic in pravnih koristi.

Po 1. odst. 9. člena zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih je namreč skrbništvo posebna oblika družbenega varstva, ki je namenjeno mladoletnikom, za katere starši ne skrbijo in tudi polnoletnim osebam, ki niso sposobne same skrbeti zase, za svoje pravice in pravne koristi.

Po 50. členu zakona o nepravdnem postopku lahko pristojno sodišče glede na stopnjo ugotovljene nesposobnosti odvzame osebi poslovno sposobnost delno ali popolno.

Odločba, s katero sodišče odvzame poslovno sposobnost je konstitutivne narave, saj se z njo spreminja oz. na novo oblikuje pravni status takšne osebe. Pred izdajo sodne odločbe je bila takšna oseba poslovno sposobna, z izdajo sodne odločbe pa postane poslovno nesposobna.

V primeru, da sodišče izda odločbo o popolnem odvzemu poslovne sposobnosti, ima skrbnik takšne osebe pravice in dolžnosti skrbnika mladoletnika, ki še ni star 15 let.

V primeru pa, ko sodišče izda odločbo o delnem odvzemu poslovne sposobnosti, ima po 2. odst. 208. člena zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih skrbnik takšne osebe pravice in dolžnosti skrbnika mladoletnika, ki je že star 15. let. Pristojni center pa lahko tudi odloči, katere posle lahko oseba, ki ji je bila delno odvzeta poslovna sposobnost, opravlja samostojno, torej brez skrbnikovega dovoljenja, oziroma kasnejše odobritve.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih normira področje skrbništva v 6. poglavju zakona, kjer so opredeljeni nameni skrbništva, določeni pogoji za osebo, ki je lahko skrbnik, prav tako pa zakon določa pristojnosti centrov za socialno delo, nadalje pa so opredeljena tudi razmerja med skrbnikom, varovancem in pristojno socialno službo.

Namen zakonodajalca je bil prav gotovo in zanesljivo v tem, da se zagotovi varstvo varovančeve osebnosti, njegovih pravic in pravnih koristi, prav gotovo pa tudi v zavarovanju njegovih pravic na premoženjskem področju. Vendar pa praksa na tem področju zaradi pomanjkanja oseb, ki bi bile pripravljene sprejeti vlogo skrbnika, zaradi obremenjenosti socialnih delavcev in njihove povečane odgovornosti zaradi odločanja o zelo pomembnih zadevah poslovno nesposobne osebe, v številnih primerih ne dosega ravni pravnega varovanja, ki jo določa zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, zanesljivo pa je pod ravni varovanja pravic in temeljnih svoboščin, ki jo določa Ustava Republike Slovenije.

Zaključek:

Zaradi zavarovanja pravic in pravnih koristi oseb, ki so poslovno nesposobne, je treba tem osebam zagotoviti strokovno pomoč varuha človekovih pravic in temeljnih svoboščin v smislu 159. člena Ustave Republike Slovenije in tudi strokovno pomoč zagovornika, saj gre pri postopku za odvzem poslovne sposobnosti, kakor tudi pri instituciji skrbništva, kot pravni posledici odvzema poslovne sposobnosti, na eni strani za poseg v osebno strukturo posamezne osebe, na drugi strani pa za poseg v njeno civilno osebnost ter njene človekove pravice in temeljne svoboščine, pri čemer ne gre prezreti tudi premoženjskih in morebiti še kakšnih drugih motivov sorodnikov prizadete osebe in morebitnih interesov tretjih oseb.

Viri:

1. Prof. dr. Alojzij Finžgar: Osebe civilnega prava, Ljubljana, 1967
2. Dragica Wedam - Lukić in Ada Polajnar - Pavčnik: Nepravdni postopek - zakon s komentarjem, Ljubljana, 1991
3. Ustava Republike Slovenije, Ur. list RS, št. 33, 1991
4. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Ur. list RS, št. 15, 1976 in 1, 1989
5. Zakon o nepravdnem postopku, Ur. list RS, št. 30, 1986